

Β'. ΤΕΤΡΑΤΑΞΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΘΗΛΕΩΝ

Ἴνα καταστή «ὅσον ἐκ τῶν μαθημάτων καὶ τῆς ἀλληλουχίας αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἢ ἐν τοῖς τετραταξίοις δημοτικοῖς σχολείοις τελουμένη παιδείυσις ἅμα μὲν προσαρμοζομένη πρὸς τὰς ἐκάστοτε προφαινομένας ψυχικὰς τε καὶ σωματικὰς δυνάμεις, ἅμα δὲ συμφωνοῦσα πρὸς τὸ φύλον καὶ τὸν προορισμὸν τῶν ἐν αὐτοῖς παιδευομένων κορασίων» ὠρίσθησαν ὡς ἑξῆς τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα μαθήματα:

Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Σύνολον
Θρησκευτικά	2	2	2	3	9
Ἑλληνικά	12	10	10	10	42
Ἀριθμητική	3	3	3	3	12
Ἱστορία	—	—	2	2	4
Γεωγραφία	—	2	2	2	6
Φυσικὴ Ἱστορία	—	—	2	2	4
Ῥδική	3	3	3	2	11
Ἰχνογραφία	—	—	2	2	4
Καλλιγραφία	—	2	2	2	6
Γυμναστική	2	2	2	2	8
Χειροτεχνήματα	4	4	4	4	
Ἐν ὅλῳ	26	28	34	34	122

Τὸ πρόγραμμα τῶν θηλέων διαφέρει τῶν ἀρρένων κατὰ τὰ ἑξῆς: 1) ἐλαττώνεται κατὰ μίαν ὥραν ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις· 2) ἐλαττώνεται κατὰ μίαν ὥραν ἡ διδασκαλία τῶν Ἑλληνικῶν εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις· 3) ἀπηλείφθη ἡ γεωμετρία καὶ ἡ φυσικὴ· 4) ἐλαττώνεται κατὰ μίαν ὥραν ἡ διδασκαλία τῆς Ῥδικῆς εἰς τὴν δ' τάξιν· 5) ἐλαττώνεται κατὰ δύο μὲν ὥρας εἰς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις, κατὰ μίαν δ' εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας ἡ διδασκαλία τῆς γυμναστικῆς· 6) προστίθεται ἡ διδασκαλία χειροτεχνημάτων ἐπὶ 4 ὥρας καθ' ἑβδομάδα εἰς ἐκάστην τάξιν.

Ἡ διδασκαλία τῶν χειροτεχνημάτων συνίσταται εἰς τὴν α' τάξιν

εις τὴν διδασκαλίαν τῆς ποικιλτικῆς (κέντημα ἐπὶ καναβᾶ, τὰ κεφαλαῖα καὶ μικρὰ γράμματα κτλ.), εἰς τὴν β' εἰς τὴν πλεκτικὴν καὶ ραπτικὴν, εἰς τὴν γ' εἰς πλεκτικὴν, ραπτικὴν, ποικιλτικὴν καὶ διαρραφὴν (μαντάρισμα) καὶ εἰς τὴν δ' εἰς τὴν ραπτικὴν, ποικιλτικὴν καὶ κοπτικὴν.

Τὰ λοιπὰ μαθήματα εἶναι τὰ αὐτὰ μὲ τὰ διδασκόμενα ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῶν ἀρρένων μὲ παραλλαγὰς τινὰς, ὥστε νὰ προσαρμόζονται πρὸς τὸ γυναικεῖον φύλον.

Τὰ ἐν τοῖς τριταξίοις δημοτικοῖς σχολείοις τῶν ἀρρένων διδακτέα μαθήματα ἔκανονίζοντο ὡς ἑξῆς:

Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Σύνολον
Θρησκευτικὰ	2	3	3	3	11
Ἑλληνικὰ	11	5	6	10	
Ἀριθμητικὴ	3	3	3	3	
Γεωμετρία	—	—	—	2	
Φυσικὴ ἱστορία καὶ πραγματογνωσία	—	2	—	2	
Φυσικὴ	—	—	—	2	
Ῥδικὴ	3	—	3		
Ἰχνογραφία	—	—	2	2	
Καλλιγραφία	—	2	2	2	
Γυμναστικὴ	—	—	3		
Ἐν ὅλῳ	16	15	20	30	

Δηλ. συνεδιδάσκοντο ἡ β' καὶ ἡ γ' ἐπὶ 4 ὥρας τὰ Ἑλληνικὰ καὶ ἐπὶ 2 ὥρας τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, ἡ α' καὶ ἡ β' καὶ ἡ γ' καὶ δ' ἐπὶ 3 ὥρας τὴν Ῥδικὴν καὶ ἐπὶ 3 τὴν γυμναστικὴν.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἔκανονίσθησαν τὰ προγράμματα τῶν τριταξίων δημοτικῶν σχολείων θηλέων, τῶν διταξίων δημοτικῶν σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ τῶν μονοταξίων δημοτικῶν σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων.

Τῶν γραμματείων τὸ πρόγραμμα ἔκανονίσθη ὡς ἑξῆς, ἵνα κατα-

στη ἢ ἐν αὐτοῖς «παίδευσις τῶν εἰς αὐτὰ φοιτῶντων Ἑλληνοπαίδων ὅσον ἐνδέχεται ὁμοίομορφος πρὸς τὴν παιδευσιν τῶν εἰς τὰ δημοτικά σχολεῖα φοιτῶντων».

Μαθήματα	Α'		Β'		Γ'		Δ'	
	Διδ.	Ἐποπ.	Διδ.	Ἐποπ.	Διδ.	Ἐποπ.	Διδ.	Ἐποπ.
Θρησκευτικά		1 1/2	—	1 1/2	—	—	1 1/2	—
Πραγματογνωσία	—	—	1	—	—	—	—	—
Ἀνάγνωσις	3	—	3	—	3	—	3	—
Γραφή	—	4	—	3	—	3	—	3
Γραμματικὴ	—	—	—	—	—	1	—	—
Ὄρθογραφία	—	—	—	—	—	1	1	1
Ποιήματα	—	—	1	—	—	—	1	—
Ἀριθμητικὴ	—	1 1/2	1 1/2	1 1/2	—	3	1 1/2	3
Ἱστορία	—	—	—	—	—	—	1 1/2	—
Γεωγραφία	—	—	1	—	—	—	1 1/2	—
Ῥηθωρική	—	—	—	2	—	—	—	—
Ἰχνογραφία	—	—	—	—	—	2	—	2
Καλλιγραφία	—	—	—	1	—	2	—	2
Γυμναστική	—	—	—	2	—	—	—	—
Μελέτη	—	4	—	4	—	3	—	3
Ἀκρόασις	—	2 1/2	—	2 1/2	—	1	—	1

Διὰ τῶν προγραμμάτων τοῦ 1894 ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως διεγράφη ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ ἐπιστημονικῶς. Ὁ φόρτος τῶν μαθημάτων ἐκάστης τάξεως βεβαίως εἶναι πολὺς καὶ δυσανάλογος πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Τὸ κέντρον τοῦ βάρους διὰ τῶν προγραμμάτων τούτων ρίπτεται κυρίως ἐπὶ τοῦ μαθήματος τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ἰδίως τῆς γραμματικῆς, εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ὁποίας ἐπιμένουν κατ' ἐξοχὴν. Ἐξ αὐτοῦ δὲ λαμβάνει τὸν χαρακτήρα καὶ ὀλόκληρος ἡ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ κράτους αὐτῶν ἐκπαίδευσις. Κατατριβὴ τοῦ μαθητοῦ εἰς γλωσσικοὺς τύπους καὶ ἀπομνημόνευσις δυσνοήτων καὶ μακροσκελῶν κανόνων, μνημονικὴ δὲ συσσώρευσις

ξηρῶν γνώσεων ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν προγραμμάτων τούτων. Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει ἐπῆλθε τάξις εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ μεθοδικὴ κατάταξις τῆς διδακτέας ὕλης.

Μετὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους τοῦ 1912 καὶ τὴν ἐπακολουθήσαν αὐταῖς προσαρτησιν τῶν νέων χωρῶν, Μακεδονίας, Κρήτης, νήσων Αἰγαίου καὶ Ἠπείρου, εἰς τὰς ὁποίας ἐκράτει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ σύστημα τῶν ἑξαταξίων δημοτικῶν σχολείων, ἦτο ἀναγκαῖον νὰ καταρτισθοῦν προγράμματα καὶ διὰ τὰ σχολεῖα ταῦτα. Ἄλλως τε μετὰ τὸ 1910 εἰσήχθη νέον πνεῦμα καὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὅπως καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, πρὸς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθοῦν καὶ τὰ προγράμματα τῶν δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τοῦτο ἐξεδόθη τὸ διάταγμα τῆς 1 7/βρίου 1913, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκανονίσθησαν τὰ προγράμματα πάντων τῶν τύπων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (ἑξαταξίων, πενταταξίων κλπ.). Ἡ διδακτέα ὕλη εἰς πάντα ταῦτα εἶναι ἰδία σχεδὸν μὲ τὴν διαφορὰν,

Μ α θ ῆ μ α τ α	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
Θρησκευτικὰ	2	2	2	2	3	3
Ἑλληνικὴ γλῶσσα	8	9	9	9	9	9
Ἱστορία	—	—	1	2	2	2
Πατριδογνωσία καὶ Γεωγρ.	3	3	2	2	2	2
Φυσικὴ ἱστορία	—	—	3	3	2	2
Φυσικὴ καὶ Χημεία	—	—	—	—	2	2
Ἀριθμητικὴ	3	3	3	3	3	3
Γεωμετρία	—	—	—	—	1	1
Ἰχνογραφία	3	3	2	2	} 2	2
Καλλιγραφία	—	2	2	2		
Χειροτεχνία	3	3	2	2	2	2
Ῥωδικὴ	4	4	4	4	4	4
Γυμναστικὴ	4	4	4	4	4	4
Παιδιαὶ (κατὰ τὰς ἐκδρομὰς)	—	—	—	—	—	—
	30	33	34	35	36	36

ὅτι εἰς ἃς τάξεις γίνεται συνδιδασκαλία περιορίζεται ἀναλόγως. Συνδιδασκαλία, ὡς γνωστόν, γίνεται εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ ἀπαρτιζόμενα ἀπὸ ἕξ τάξεις καὶ ἔχοντα ὀλιγωτέρους τῶν ἕξ διδασκάλων.

Ἀνωτέρω παραθέτομεν τὸ πρόγραμμα τοῦ ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου, τὸ ὁποῖον ἔχει ἕξ τάξεις καὶ ἕξ διδασκάλους καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν βάση τοῦ προγράμματος καὶ διὰ τὰ σχολεῖα τῶν λοιπῶν τύπων.

Θρησκευτικά. α' τάξις: Αἱ προσευχαὶ τοῦ παιδίου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων, μετὰ τὴν λήξιν τῶν μαθημάτων, κατὰ τὴν ἑσπέραν πρὸ τῆς κατακλίσεως, κατὰ τὴν πρωΐαν μετὰ τὴν ἔγερσιν, ὑπὲρ τῶν γονέων, ἐπίκαιροι προσευχαὶ τῶν παιδίων ἐν καιρῷ γεγονότων συγκλονιζόντων τὴν ψυχὴν των. Ποιήματα καὶ ᾠσματα θρησκευτικά. Διδασκαλαὶ ἀπλαῖ πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ἑορτῶν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ κλπ.

β' τάξις: Προσευχαὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων, μετὰ τὴν λήξιν αὐτῶν, πρὸ τοῦ φαγητοῦ, μετὰ τὸ φαγητόν, πρὸ τῆς κατακλίσεως κλπ. Ποιήματα καὶ θρησκευτικὰ ᾠσματα. Διδασκαλαὶ ἀπλαῖ ἑορτῶν.

γ' τάξις: Ἱστορία τῶν Πατριαρχῶν, οἱ Πατριάρχαι, ἱστορία τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, οἱ κριταί, ἡ καλὴ νύμφη Ρούθ, οἱ βασιλεῖς, οἱ προφῆται. Ποιήματα καὶ ᾠσματα θρησκευτικά. Προσευχαὶ. Ἐρμηνεῖαι ἑορτῶν. Γεωγραφία τῶν χωρῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

δ' τάξις: Ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης: τὰ κατὰ τὴν Θεοτόκον, τὰ κατὰ Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον, τὰ κατὰ τὸν Κύριον Ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Προσευχαὶ. Ποιήματα καὶ ᾠσματα θρησκευτικά. Γεωγραφία τῆς Παλαιστίνης.

ε' τάξις: Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Προσευχαὶ. Ποιήματα καὶ ᾠσματα θρησκευτικά. Ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία περικοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου.

στ' τάξις: Λειτουργικὴ. Κατήχησις. Προσευχαὶ. Ποιήματα καὶ ᾠσματα θρησκευτικά. Ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία παραβολῶν, τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας καὶ ἄλλων περικοπῶν.

Ἑλληνικὴ γλῶσσα. α' τάξις: Λεκτικαὶ ἀσκήσεις· συνδιαλέξεις ἀφελεῖς περὶ παιδικοῦ βίου, ὁ παῖς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ὄνομα τοῦ μαθητοῦ καὶ τῶν γονέων, ἀσχολίαι τῶν γονέων κτλ.· κατάλληλα

παραμύθια καὶ μῦθοι· πρακτικὴ διάκρισις ἀτελοῦς καὶ πλήρους ἐκφράσεως ἐξ ἀφορμῆς ἀτελῶν ἀπαντήσεων τῶν μαθητῶν, ἀνάλυσις γνωστῶν προτάσεων εἰς λέξεις, λέξεων εἰς συλλαβὰς κτλ. Ἀνάγνωσις καὶ γραφή· ἀνάγνωσις καὶ γραφή ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ ἀλφαβηταρίου, ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων. Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις· διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν τόνων, τῶν πνευμάτων καὶ τῶν διαφόρων γραφῶν τῶν φωνηέντων, διάκρισις σημείων στίξεως, τονισμός τοῦ ε καὶ ο καὶ τῆς προπαραληγούσης.

β' τάξις: Ἀνάγνωσις· ἀναγνωσις ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων. Λεκτικαὶ ἀσκήσεις· ἀδρομερῆς ἀνάλυσις τοῦ ἡμερησίου παιδικοῦ βίου εἰς σειρὰν προτάσεων παραστατικῶν τῶν κυριωτέρων ἐνεργειῶν καὶ καταστάσεων τοῦ μαθητοῦ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, καθημερινῆς καὶ ἑορτῆς κλπ. Ὁμοίᾳ ἀνάλυσις ἐντυπώσεων τοῦ μαθητοῦ ἐκ τοῦ λοιποῦ βίου τῆς οἰκογενείας, ἀσκήσεις εἰς ἐλευθέραν καὶ ἐν συνεχεῖ λόγῳ ἀπόδοσιν μύθων καὶ διηγημάτων τῆς ἀναγνώσεως κλπ. Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις· ὀρθογραφικὴ ἐξέτασις καὶ γραφή μέρους τοῦ κειμένου τῆς ἀναγνώσεως μικρόν τι ὅλον ἀποτελοῦντος, ὀρθογραφικὴ ἐξέτασις καὶ γραφή ρημάτων δηλωτικῶν ἐνεργειῶν καὶ καταστάσεων τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ α' ἐνικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεστῶτος τῆς ὀριστικῆς. Ρήματα εἰς -ω, -ομαι κλπ.

γ' τάξις: Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων. Λεκτικαὶ ἀσκήσεις· ἀνάλυσις ἐντυπώσεων τοῦ μαθητοῦ ἐκ γεγονότων τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως εἰς συντόμους καὶ συνηρτημένας περὶ αὐτῶν ἀνακοινώσεις, ἐπίμονος ἀσκήσις εἰς ἐλευθέραν καὶ συνεχεῖ ἀπόδοσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγινωσκομένων. Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις· ἀντιγραφή κατ' οἶκον μέρους τοῦ κειμένου, ὀρθογραφικὴ ἐξέτασις καὶ γραφή ὑλικοῦ τῶν λεκτικῶν ἀσκήσεων, ρήματα ἰδίως δηλωτικὰ ἐνεργειῶν καὶ καταστάσεων τοῦ μαθητοῦ, συνήθη ἀσυναίρετα ὀνόματα καὶ τῶν τριῶν κλίσεων, μικρὰ τινὰ συστήματα προτάσεων τῶν λεκτικῶν ἀσκήσεων.

δ' τάξις: Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων. Συνθετικαὶ ἀσκήσεις· διηγήσεις καὶ περιγραφαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ

βίον τοῦ παιδίου, περιγραφαὶ ἀπλῶν καὶ εὐσυνόπτων γεγονότων. Γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ διδασκαλία· παρατηρήσεις καὶ ἀσκήσεις ὀρθογραφικαὶ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ κειμένου τῆς ἀναγνώσεως, ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἐκ τῆς ρηματικῆς κλίσεως δεδιδασγμένων, διάκρισις περισπωμένων ρημάτων, ἀπλᾶ τινὰ περὶ συναιρέσεως, διάκρισις οὐσιαστικοῦ καὶ ἐπιθέτου, ὁμαλὰ παραθετικά, διάκρισις ὀνόματος καὶ ἀντωνυμίας. παρατηρήσεις περὶ τῆς ἑτυμολογικῆς συγγενείας τῶν λέξεων, συνήθη παράγωγα.

ε' τάξις: Ἀνάγνωσις ὡς ἐν τῇ δ' τάξει. Συνθέσεις, διηγήσεις καὶ περιγραφαὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς λοιπῆς διδασκαλίας, περιγραφαὶ ἀντικειμένων καὶ γεγονότων τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως, ἐκθέσεις περὶ γεγονότων τοῦ ἰδίου βίου. Γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ διδασκαλία· παρατηρήσεις καὶ ἀσκήσεις ὀρθογραφικαὶ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ κειμένου, διάκρισις κλιτῶν καὶ ἀκλίτων, διάκρισις συνθετικῶν μερῶν καὶ παράγωγικῆς καταλήξεως, κλίσις ὀνομάτων, σχηματισμὸς τῶν τριῶν γενῶν τῶν ἐπιθέτων, παραθετικά ὁμαλὰ καὶ ἀνώμαλα, ἀριθμητικά, ἀντωνυμιαί, διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν χρόνων τοῦ ρήματος, συστηματικὴ ἀνάλυσις μετοχῶν τοῦ κειμένου, συχνὴ ἀσκήσις περὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἑτυμολογικῆς συγγενείας τῶν λέξεων, ἐξέτασις προτάσεων.

στ' τάξις: Ἀνάγνωσις μερῶν τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἐκ τοῦ προχείρου, ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία μερῶν ἐκ τῶν ὁμαλωτέρων πεζῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων. Συνθέσεις· διηγήσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναγνώσεως, περιγραφαὶ ἀντικειμένων, φυσικῶν φαινομένων κλπ., ἐπιστολαί, αἰτήσεις καὶ συνήθη ἄλλα κοινωνικὰ ἔγγραφα. Γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ διδασκαλία· ὀρθογραφικαὶ παρατηρήσεις καὶ ἀσκήσεις ἐξ ἀφορμῆς τῶν κειμένων, σχηματισμὸς τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ ἐνεστῶτος, ἀναδιπλασιασμὸς, συνήθεις ἐν τῷ γραφομένῳ ἀρχαϊκώτεροι τύποι, συχνὴ ἀσκήσις περὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἑτυμολογικῆς συγγενείας τῶν λέξεων, ἐξέτασις προτάσεων, σύνδεσις καθ' ὑπόταξιν.

Ἱστορία. *γ' τάξις:* Ἡρακλῆς, Θησεύς, Ἀλκηστis, ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, Τρωϊκὸς πόλεμος.

δ' τάξις : Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων, Περσικοὶ πόλεμοι, Ἀκμὴ τῶν Ἀθηναίων, Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἡγεμονία τῆς Σπάρτης, Θῆβαι, Μακεδονία, Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, οἱ διάδοχοι, ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.

ε' τάξις : Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ρωμαίων, ἐξελληνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, Ἰουστινιανός, Θεοδόσιος ὁ Μέγας, Ἡράκλειος, ἀπόπειρα θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, μωαμεθανισμὸς, Βούλγαροι, Σταυροφορίαι, τὸ νέον Ἑλληνικὸν Κράτος, τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀναγέννησις ἐν τῇ Δύσει.

στ' τάξις : Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, Τουρκοκρατία, Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, γενικὴ ἀνασκόπησις τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἱστορικὴ ἐνότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ἰδανικὸν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Πατριδογνωσία καὶ γεωγραφία. *α' τάξις* : Τὸ διδακτήριον, ἡ αὐλὴ τοῦ διδακτηρίου, ὁ κῆπος τοῦ διδακτηρίου, ἡ ὁδός, ἡ οἰκία, ἡ συνοικία τοῦ σχολείου, ὁ οὐρανός.

β' τάξις : Ἡ πόλις, ὁ κῆπος, ὁ ἀγρός, ὁ ἀμπελών, ὁ λειμὼν, ἡ πεδιάς, τὰ ὕδατα, τὸ ὄρος, τὸ δάσος, τὰ ἐν τῇ ἐξοχῇ ἐργοστάσια κτλ., ἡ θάλασσα, αἱ κατοικίαι τῶν ἀνθρώπων, αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως, παρατηρήσεις τῶν γεωγραφικῶν ἀντικειμένων τῆς ἐξοχῆς ἀφ' ὑψηλοῦ τόπου, ἱστορικαὶ διηγήσεις καὶ παραδόσεις ἐν ἀπλουστάτῃ μορφῇ περὶ τῶν μνημείων κτλ.

γ' τάξις : Τὰ παρὰ τὴν πόλιν γειτονικὰ χωρία, ἡ περίξ φύσις κατὰ τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἔτους, τὰ ἄλλα ἀπώτερα χωρία τοῦ δήμου, οἱ ἄλλοι νομοὶ τοῦ Κράτους μετὰ τῶν πρωτευουσῶν αὐτῶν.

δ' τάξις : Ἡ Ἑλλάς, ἐπανάληψις τοῦ νομοῦ τοῦ μαθητοῦ, λεπτομερῆς ἐξέτασις τῶν ἄλλων νομῶν τοῦ Κράτους.

ε' τάξις : Τὰ στοιχειωδέστερα ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας· ἡ γῆ, ἡ ἀτμόσφαιρα. Πολιτικὴ γεωγραφία· ἡ Ἀσία, ἡ Ἀφρική, ἡ Αὐστραλία, ἡ Ἀμερική.

στ' τάξις : Τὰ στοιχειωδέστερα τῆς φυσικῆς καὶ τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας· ἡ γῆ, ὁ ἕναστρος οὐρανός. Πολιτικὴ γεωγραφία· ἡ Εὐρώπη, ἡ Ἑλλάς. Ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ κάτοικοι τῆς γῆς, τὰ μεγάλα Κράτη τῆς γῆς.

Φυσική Ἱστορία. γ' καὶ δ' τάξεις: Τὰ γνωστότερα τῶν ἐν Ἑλλάδι φυτῶν καὶ ζώων ἡ οἰκία καὶ ἡ αὐλή, ὁ κῆπος, ὁ ἀγρός, ὁ λειμῶν, τὸ ἔλος καὶ ἡ λίμνη, τὸ δάσος, ἡ θάλασσα. Τὰ γνωστότερα ἐκ τῶν ὄρυκτῶν καὶ πετρωμάτων τῆς Ἑλλάδος ὁ κοινὸς ἀσβεστόλιθος, τὸ μάρμαρον, ἡ κιμωλία κλπ.

ε' τάξις: Ὁ φυτικὸς καὶ ζωϊκὸς κόσμος ξένων χωρῶν αἱ θερμαὶ τῆς γῆς χῶραι, ἡ εὐκρατος ζώνη, αἱ ψυχραὶ χῶραι, ἡ θάλασσα. Ὁρυκτὰ ξένων χωρῶν τὸ ἄλας, οἱ λιθάνθρακες, τὸ πετρέλαιον κλπ.

στ' τάξις: Τὸ βασίλειον τῶν φυτῶν: γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φυτῶν, τὸ φυτόν, τὰ δένδρα, κολλωπιστικὰ φυτά, τὰ λαχανικά, οἱ δημητριακοὶ καρποὶ καὶ τὰ ὄσπρια, ὁ καπνὸς καὶ ὁ βάμβαξ, τὰ δάση. Τὸ βασίλειον τῶν ζώων: γενικὰ γνωρίσματα τῶν ζώων, σπονδυλωτὰ καὶ ἀσπόνδυλα ζῶα, ἐκ τῶν σπονδυλωτῶν τὰ θηλαστικά, τὰ πτηνά, οἱ βάτραχοι, τὰ ἔρπετά, οἱ ἰχθύες, ἐκ τῶν ἀσπονδύλων τὰ ἔντομα, τὰ κοιλεντερωτά. Ὁ ἄνθρωπος. Ἀμοιβαία σχέσις φυτῶν καὶ ζώων οἰκονομία, ἄρμονία καὶ ἐνότης ἐν τῇ φύσει.

Φυσική πειραματικὴ καὶ χημεία. ε' τάξις: Διαστολὴ καὶ συστολὴ τῶν σωμάτων, τῆξις καὶ πῆξις, βρασμός, ὑδατώδη μετέωρα, ἐλαστικὴ δύναμις τῶν ἀτμῶν, πηγαὶ θερμότητος, ἀνακλαστικὴ καὶ ἀπορροφητικὴ τῆς θερμότητος δύναμις τῶν σωμάτων, βαρύτης, μοχλός, στατήρ κτλ., τὸ ἐκκρεμές, ἰσορροπία ὑγροῦ, πίεσις τῶν ὑγρῶν, τριχοειδῆ φαινόμενα, τὸ ὕδωρ ὡς κινητήριος δύναμις, ἡ ἀτμόσφαιρα, πίεσις ἐπὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ἐμβαπτισμένων σωμάτων, ὁ ἀήρ ὡς κινητήριος δύναμις. Χημεία ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ, χλωριοῦχον νάτριον, ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον, τὰ στεατικὰ κηρία, ὀξειδωσις τῶν μετάλλων, ζωϊκαὶ καὶ φυτικαὶ χρωστικαὶ οὐσίαι κτλ.

1. Ὡς ἐξῆς ἀναγράφονται ἐν τῷ προγράμματι τὰ γνωστότερα (!) τῶν ἐν Ἑλλάδι ζώων καὶ φυτῶν ὁ δίανθος, ὁ χείρανθος, τὸ ἀντίρρινον, ἡ ἀσκληπιάς, ὁ ὑάκινθος, θρίδαξ, στρύχνος ὁ ἐδώδιμος, στρύχνον τὸ λυκοπερσικόν, ἰβίσκος ὁ ἐδώδιμος, σίκνος ὁ ἡμερος, νήριον τὸ κοινόν, ὁ σῆς, ὁ κόρις, λειμαξ ὁ ἀγροδίαιτος, βροῦχος ὁ τῶν κυάμων, κητοσία ἢ χρυσόχρους, πρασσοκουρίς, μελεαγίς ἢ νομιδική, ὁ ἔποψ κ. ἄ. Ποῖον ἐξ αὐτῶν ἐγνώριζον οἱ μαθηταί, μόνον οἱ συντάξαντες τὸ πρόγραμμα δύνανται νὰ μαρτυρήσουν.

στ' τάξεις: Φυσική πειραματική· παραγωγή και διάδοσις τοῦ ἤχου, σώματα αὐτόφωτα, ἑτερόφωτα, διαφανῆ κτλ., ἀνάκλασις τοῦ φωτός, διάθλασις τοῦ φωτός, ἀμφίκυκλοι καὶ ἀμφίκυρτοι φακοί, ἀνάλυσις τοῦ ἡλιακοῦ φωτός διὰ πρίσματος. Φυσικοὶ καὶ τεχνικοὶ μαγνῆται, παραγωγή ἡλεκτρισμοῦ διὰ προστριβῆς, δυναμικὸς ἡλεκτρισμὸς, ἡλεκτρομαγνῆται, διὰ γαλβανώσεως ἐπαργύρωσις, ἐπιχρύσωσις κλπ. Χημεία· ὁ ἄνθραξ, τὸ ἀνθρακικὸν νάτριον, τὸ ἀνθρακικὸν κάλιον, ὁ φωσφόρος, τὸ νίτρον, αἱ ζυμώσεις, τὸ σάκχαρον.

Ἀριθμητική. α' τάξεις: Οἱ ἀριθμοὶ 1—20 (αἰσθητοποιήσις διὰ σφαιρας, ξυλαρίων κτλ.), ἀρίθμησις ἀνιοῦσα καὶ κατιοῦσα διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως, ἀπλᾶ προβλήματα προσθέσεως, ἀφαιρέσεως, πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως, γραφή τῶν ἀριθμῶν τούτων, λύσις προβλημάτων γραπτῶς, διδασκαλία τῶν σημείων τῶν τεσσάρων πράξεων κτλ.

β' τάξεις: Οἱ ἀριθμοὶ 1—100, λύσις προβλημάτων τῶν 4 πράξεων, ὁ πίναξ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, τὰ κλάσματα $1/2$, $1/4$ καὶ $1/5$ κλπ.

γ' τάξεις: Οἱ ἀριθμοὶ 1—1000, πολλαπλασιασμοὶ καὶ διαίρεισις ἀριθμῶν διὰ τοῦ 10 καὶ 100, εὔρεισις τῶν παραγόντων διαφόρων ἀριθμῶν ἐντὸς τῶν ἀριθμῶν 200—1000, ἡ ἔννοια τοῦ $1/2$, $1/4$, $1/5$, $1/10$ κτλ.

δ' τάξεις: Οἱ ἄνω τοῦ 1000 ἀριθμοὶ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν πράξεις, ἔννοια πολυψηφίων ἀριθμῶν, οἱ δεκαδικοί, αἱ 4 πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς ἐπὶ ἀριθμῶν ἀκεραίων καὶ δεκαδικῶν, λύσις διαφόρων προβλημάτων, εὐθεῖα καὶ ἀντίστροφος σχέσις ποσῶν, οἱ συμμιγεῖς ἀριθμοί.

ε' τάξεις: Τὰ κλάσματα· κλάσματα ὁμώνυμα, ἑτερόνυμα κλπ., πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεισις ὁμωνύμων, τροπὴ ἑτερονύμων εἰς ὁμώνυμα, ἐξαγωγή ἀκεραίων μονάδων ἐκ καταχρηστικῶν κλασμάτων, πολλαπλασιασμοὶ καὶ διαίρεισις κλασμάτων, τροπὴ κοινῶν κλασμάτων εἰς δεκαδικὰ καὶ τάνάπαλιν, ἄσκησις τῶν μαθητῶν εἰς λύσιν προβλημάτων λαμβανομένων ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

στ' τάξεις: Ἀπλῆ καὶ σύνθετος μέθοδος τῶν τριῶν, τόκος, χρησιμοποίησις κεφαλαίων ἐπὶ τόκῳ, προβλήματα δανείων τοκοχρεωλυτικῶν, προεξοφλήσεως δανείων, μέθοδος τῆς ὑφαιρέσεως,

χρησιμοποίησις κεφαλαίων εἰς τὸ ἐμπόριον, συνεταιρισμός, μέθοδος τῆς ἐταιρείας, μέθοδος τῆς μείξεως, λύσις προβλημάτων.

Γεωμετρία. ε' τάξις: Κύβος, ὀρθογώνιον παραλληλεπίπεδον, πλάγιον παραλληλεπίπεδον, τριγωνικὴ πυραμὶς, κολουρος πυραμὶς.

στ' τάξις: Κύλινδρος, κῶνος, κολουρος κῶνος, σφαῖρα.

Ἰχνογραφία. α' τάξις: Ζωγράφησις ἀπὸ μνήμης ἀπλῶν ἀντικειμένων, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος εἰς τὰ παραμύθια (μαχαίρια, ψαλίδια, ποτήρια κλπ.) ἢ ἀντικειμένων τῆς ἀρεσκείας των ἢ σκηνῶν τοῦ βίου των.

β' τάξις: Ἰχνογράφησις ἀπὸ μνήμης ἀπλῶν ἀντικειμένων, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ ἀναγνώσει κλπ. (οἰκίαι, ναοί, κώδωνες κλπ.) ὡς καὶ ἀντικειμένων τῆς ἀρεσκείας των κτλ.

γ' τάξις: Ἰχνογράφησις ἀπὸ φύσεως ἀντικειμένων ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἄνευ βάθους καὶ σκιᾶς, π.χ. προσόψεως οἰκιῶν ἐκκλησιῶν κτλ.

δ' τάξις: Ἰχνογράφησις ἀπὸ φύσεως ἀντικειμένων συνθετωτέρων, προερχομένων ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων μαθημάτων (φύλλα δένδρων, καρποί, ἄνθη, πτηνὰ κτλ.).

ε' τάξις: Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ἀπλῶν σωμάτων προοπτικῶς καὶ μετὰ στοιχειώδους σκιᾶς, ἥτοι ἰχνογράφησις ἀπὸ φύσεως στερεῶν σωμάτων γεωμετρίας κτλ.

στ' τάξις: Ἰχνογράφησις ὡσαύτως ἀπὸ φύσεως μορφῶν συνθετωτέρων μετὰ φωτοσκιᾶς, ἥτοι κιβωτίων κλειστῶν, ἡμικλείστων καὶ ἀνοικτῶν θυρῶν κτλ.

Καλλιγραφία. β' τάξις: Γραφὴ τῶν γραμμάτων τῆς μικρᾶς ἀλφαβήτου, ἄσκησις πρὸς ρυθμικὴν γραφήν, γραφὴ λέξεων καὶ φράσεων, γραφὴ τῶν ψηφίων 1—10.

γ' τάξις: Γραφὴ τῶν κεφαλαίων γραμμάτων, γραφὴ κυρίων ὀνομάτων, γραφὴ ἀριθμοῦ.

δ' τάξις: Γραφὴ συμπερασμάτων φρονηματιστικῆς ὕλης κτλ.

ε' τάξις: Ὁμοίως γραφὴ συμπερασμάτων, ἄσκησις πρὸς ταχυγραφίαν.

στ' τάξις: Ὡς ἐν τῇ ε' τάξει.

Χειροτεχνία. α' τάξις: Κέντημα ἀπὸ μνήμης διὰ χρωματιστοῦ

νήματος ἐπὶ χονδροῦ χάρτου ἀπλῶν γεωμετρικῶν σχημάτων κτλ. (διὰ τὰ ἄρρενα). Ραπτική, κέντημα (διὰ τὰ θήλεα).

β' τάξις: Πλέξιμον διὰ χαρτίνων ταινιῶν καλαθίων κτλ. (ἄρρενα). Ραπτική, κέντημα, πλεκτική (θήλεα).

γ' τάξις: Κατασκευὴ ἐκ χαρτονίου περικαλυμμάτων βιβλίων, δισκίων, τετραγωνικῶν κλπ. (ἄρρενα). Ραπτική, κέντημα, πλεκτική (θήλεα).

δ' τάξις: Κατασκευὴ ἐκ χονδροῦ χάρτου χαρτοφυλάκων, πλαισίων φωτογραφιῶν κλπ. (ἄρρενα). Ραπτική, κέντημα, πλεκτική (θήλεα).

ε' τάξις: Κατασκευὴ ἐκ ξύλου κυτίων, δίσκων, πλαισίων κτλ., πλέξιμον διὰ σύρματος κλωβίων κτλ. καὶ κατασκευὴ ἐκ πηλοῦ ἀνθέων, ἀρχαίων ἀγγείων κτλ. (ἄρρενα). Ραπτική καὶ ἀρχαὶ κοπτική, κέντημα, πλεκτική.

στ' τάξις: Κατασκευὴ ἐκ πηλοῦ στερεῶν γεωμετρικῶν σχημάτων καὶ ἀναγλύφων παριστῶντων καρπούς, ἄνθη κλπ., βιβλιοδέτησις βιβλίων κλπ. (ἄρρενα). Ραπτική καὶ κοπτική, πλέξιμον (θήλεα).

ᾠδική. α' β' γ' τάξις: Μονόφωνα ᾠσματα.

δ' τάξις: Μονόφωνα καὶ δίφωνα ᾠσματα.

ε' τάξις: Θεωρία τῆς μουσικῆς, δίφωνα καὶ τρίφωνα ᾠσματα.

στ' τάξις: ὡς ἐν τῇ ε' τάξει.

Γυμναστική καὶ παιδιαί.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ 1913 ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ 1894 παρουσιάζει τὴν σημαντικὴν διαφορὰν, ὅτι προσπαθεῖ νὰ μεταφέρῃ τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τῶν γλωσσικῶν εἰς τὰ πρακτικὰ καὶ τὰ τεχνικὰ μαθήματα. Περιορίζει τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ αὐξάνει τὰς ὥρας τῶν τεχνικῶν μαθημάτων, προσθέτει δὲ καὶ τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας. Ἀπασχολεῖ ὅμως καὶ τοῦτο τὸν μαθητὴν εἰς τὴν καθαρῆσαν καὶ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ τὸν κατατρίβει εἰς τοὺς γραμματικούς τύπους. Δεδομένου δ' ὅτι τὸ πρόγραμμα μόνον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβάλλῃ τὴν διανοητικότητα τῶν διδασκάλων, οἱ ὅποιοι εἶχον συνηθίσει νὰ θεωροῦν τὰ γλωσσικὰ μαθήματα ὡς τὰ κύρια μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, δυνάμεθα

νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου προγράμματος, δὲν μετεβλήθη ἢ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἐπιτελουμένη ἐργασία παρ' ὄλον τὸ νέον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1910 εἶχεν ἐπικρατήσει ἐν Ἑλλάδι καὶ παρ' ὄλην τὴν ζωτικότητα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναπτύξει ὁ Ἑλληνισμὸς μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912—1913. Κυριώτερος λόγος τῆς μὴ προσαρμογῆς καὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐθνικῆς ζωῆς εἶναι, ὅτι ἐθεωρεῖτο οὐχὶ ὡς αὐτοτελὲς σχολεῖον, ἀλλ' ὡς προβαθμὶς τῆς μέσης ἐκπαίδευσως. Οἱ διδάσκαλοι προσεπάθουν νὰ καταστήσουν τοὺς μαθητὰς τῶν ἱκανοὺς νὰ παρακολουθήσουν μαθήματα μέσης ἐκπαίδευσως, ἐθεώρουν δὲ προσβολὴν τῆς διδασκαλικῆς τῶν φιλοτιμίας, ἂν μαθηταὶ τῶν ἀπερρίπτοντο κατὰ τὰς εἰσιτηρίους εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐξετάσεις. Ἀπὸ τοῦ 1917 καὶ ἐντεῦθεν κατενόησε τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τὸν προορισμὸν του καὶ ἠκολούθησε τὴν πραγματικὴν του ὁδόν. Εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσης παρὰ τὰ διαπραχθέντα κατ' αὐτὴν σφάλματα, κυρίως ὅμως ἐπέδρασαν οἱ παιδαγωγοὶ Γληνὸς καὶ Δελμοῦζος, ἰδίως δ' ὁ πρῶτος, οἵτινες μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ πίστιν εἰργάσθησαν ἐντατικώτατα διὰ νὰ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τὴν ἀράχνην τῆς ἀπονεκρώσεως καὶ ἐμφυσήσουν εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ 1913 παρουσιάζει ὅμως καὶ ἐν σοβαρὸν ἐλάττωμα. Κατανέμει τὴν διδακτέαν ὕλην ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις εἰς ἕξ τάξεις.

Ἀλλὰ τότε τὰ περισσότερα σχολεῖα εἶχον μόνον 4 τάξεις. Οἱ μαθηταὶ λοιπὸν οἱ φοιτῶντες εἰς τὰ τετρατάξια σχολεῖα, ἐδιδάσκοντο μέρος μόνον τῆς ὕλης, ἢ ὁποία συνεπληροῦτο εἰς ἐνιαῖον σύνολον μόνον διὰ τῶν ἕξ τάξεων. Τὸ αὐτὸ πρόγραμμα ἐφαρμόζεται μέχρι καὶ σήμερον, ἂν καὶ κατόπιν τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ 1929, ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων λόγων, ἐπεβάλλετο καὶ λόγω τοῦ νέου ὀργανισμοῦ τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαίδευσως, ἢ προσαρμογῆ αὐτοῦ πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν.